

Развіццё краязнаўства ў БССР

Першая Усебеларуская краязнаўчая канферэнцыя прайшла ў лістападзе 1924 г. На ёй сабраліся асобныя краязнаўцы і прадстаўнікі дзяржаўных і грамадскіх арганізацыяў, якія вялі краязнаўчую працу. Абмен думкамі і прынятыя на канферэнцыі рашэнні паклалі пачатак шырокаму разгортванню краязнаўчага руху ў БССР. На канферэнцыі былі вырашаныя арганізацыйныя пытанні і прынятае рашэнне аб выпуску часопіса «Наш край».

Асноўнымі формамі краязнаўчых арганізацыяў былі акруговыя і раённыя таварыствы, створаныя ў тагачасных буйных адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінках, краязнаўчыя гурткі ў школах, тэхнікумах. Краязнаўчыя таварыствы ў ВНУ былі прыроўненыя да акруговых таварыстваў. Краязнаўчае таварыства БДУ было першай краязнаўчай арганізацыяй у ВНУ СССР. Усе краязнаўчыя арганізацыі ставілі перад сабою задачу ўсебаковага вывучэння акруг і раёнаў, асобных населеных пунктаў.

Пад кіраўніцтвам ЦБК, пры падтрымцы дзяржаўных органаў і на энтузіязме на-

сельніцтва ў пачатку 1926 г. было зарэгістравана 167 краязнаўчых арганізацыяў, у якіх налічвалася каля 5 000 чалавек, і шэрагі іх хутка павялічваліся. Гэты вялікі рэсурс збіральнікаў і даследчыкаў уносіў важкі ўклад у назапашванне звестак пра рэгіёны, якія неабходны былі для вывучэння іх мінулага і сучаснасці, патрыятычнага выхавання насельніцтва, і нарэшце, для стварэння галін беларусазнаўства.

У першым Усебеларускім краязнаўчым з'ездзе (7–10 лютага 1926 г.) удзельнічалі 120 дэлегатаў, якія прадстаўлялі ЦБК, 87 краязнаўчых таварыстваў і гурткоў. Былі абмеркаваны палітычны даклад А. Чарвякова, справаздача ЦБК, даклады з месцаў і даклады па галінах краязнаўства. З дакладамі выступілі выдатныя вучоныя: С. Некрашэвіч «Мовазнаўчая праца краязнаўчых арганізацый», М. Доўнар-Запольскі «Краязнаўчая праца ў галіне гісторыі і археалогіі», У. Ігнатоўскі «Далейшыя шляхі краязнаўства на Беларусі» і інш. У пастановах з'езда было вырашана найважнейшай галіной сучаснай краязнаўчай працы «прызнаць вывучэнне пры-

роды і яе вытворчыя сілаў», намечаныя асноўныя кірункі дзейнасці па выяўленні, апрацоўцы раслінаў і мінералаў, фэналагічных і метэаралагічных назіранняў, удзеле ў падрыхтоўцы картаў. Было прапанавана распрацаваць і выдаць праграмы па зборы дыялектычнага матэрыялу, правесці шырокую агітацыю па збіранні словаў з беларускай народнай мовы, звярнуць увагу на ўкладанне краёвых слоўнікаў. Краязнаўцы з вялікім энтузіязмам прыняліся за гэтую дзейнасць. У 1926 г. яны сабралі каля 50 000 картак-словаў для ўкладання краёвых моўных слоўнікаў. За тры гады працы па зборы моўнага матэрыялу ў Інбелкульт краязнаўчыя арганізацыі Віцебскай акругі даслалі 37 285, Мінская – 18 121, Мазырская – 10 842, Бабруйская – 10 367, Гомельская – 2 371, Полацкая – 1 895 картак-словаў. Агульная колькасць асобаў, што прынялі ўдзел у зборы слоўнага матэрыялу, даходзіла да 2 500 чалавек. У большасці гэта былі настаўнікі, студэнты, аграномы, вучні сямігадовых школ. Рэспубліканскі і мясцовы друк шырока асвятляў ход гэтай працы.

З 1926 г. разгарнулася праца па ўкладанні краёвых слоўнікаў у акруговых краязнаўчых таварыствах. Найбольшага поспеху дасягнулі на Віцебшчыне, перш за ўсё дзякуючы самаадданай працы навуковага сакратара Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства М. Каспяровіча (1900–1937). З верасня 1924 г., наведваючы па службе вёскі, ён пачаў запісваць слоўны матэрыял. На кірмашах, святах, у гутарках з сялянамі старанна запісваў народныя словы і выразы, асаблівасці вымаўлення і ўжывання. Да пачатку 1926 г. меў больш за 10 000 запісаў. Праз віцебскую газету «Заря запада» ён звярнуўся да мясцовай інтэлігенцыі з заклікам

удзельнічаць у гэтай працы. Неўзабаве больш за 200 настаўнікаў, аграномаў, пашталёнаў, работнікаў хатаў-чытальняў сталі супрацоўнікамі Каспяровіча і даставілі ў слоўнікавую камісію Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства 36 071 картку-слова, што разам з сабранымі М. Каспяровічам склала 46 192 карткі-словы. Гэта дало магчымасць прыступіць да ўкладання моўнага слоўніка. «Віцебскі краёвы слоўнік» (1927) ахопіў 9 703 словы. Слоўнік адлюстраваная тагачасную мову на Віцебшчыне і стаў адной з крыніцаў для распрацоўкі літаратурнай беларускай мовы. Аднак меў недахопы як у тлумачэнні некаторых словаў, так і ў пэўнай недакладнасці ілюстрацыйнага матэрыялу.

Шырока разгарнулася слоўнікавая праца на Мазыршчыне. Акруговае таварыства падрыхтавала слоўны матэрыял, на аснове якога А. Крукоўскі падрыхтаваў слоўнік. Аднак яго выданне не было завершана і рукапіс слоўніка загінуў падчас Вялікай Айчыннай вайны. У Калінінскім акруговым таварыстве краязнаўства (г. Клімавічы) працай па падрыхтоўцы слоўніка кіраваў Я. Бялькевіч – дырэктар Мсціслаўскага педтэхнікума. Студэнты тэхнікума прымалі актыўны ўдзел. Гэты слоўнік адрозніваўся ад віцебскага і мазырскага тым, што змяшчаў не пераклад беларускіх словаў на рускую мову, а іх тлумачэнне на беларускай мове. Завершаны быў слоўнік Я. Бялькевічам у 1959 г. і выдадзены Інстытутам мовазнаўства АН БССР пад назвай «Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны» (1970). Іншыя акругі прыпынілі працу над слоўнікамі з-за неспрыяльных умоваў.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)